

Od porozumění ke kontextu

JAROMÍR KOZÁK

V 6. dílu seriálu o čtení v oborech přibližuje učitel přírodopisu Jaromír Kozák, učitel ZŠ Ostašov a pedagogický konzultant projektu Pomáháme školám k úspěchu, své zkušenosti s náročnějšími čtenářskými cíli a klade si otázky, které cíle ve svém předmětu upřednostňuje a proč.

Když se zamyslím nad svou více než desetiletou zkušeností s prací s texty v přírodovědných oborech, šla jako u většiny kolegů oborářů přes porozumění textu. Je to podle mého názoru logické. Najít v textu důležitou myšlenku, nové poznatky si perfektně shrnout, porovnat informace z textu s informací z obrázku či schématu – to je přece pro získávání nových vědomostí nebo prohlubování či ověřování těch stávajících pro obor tak lákavé. Jenomže přírodopis, chemie i fyzika a určitě i další obory přinášejí mnoho dalších rozmanitých příležitostí pro další rozvoj našich žáků. Chtěl jsem toho využít. Lákalo a láká mě dávat žákům prostor vytvářet si názory, zaujímat postoje, diskutovat.

U oborářů oblíbené shrnování či vyhledávání důležitých myšlenek navíc začne v některých tématech značně pokulhávat. Příklad můžeme najít v přírodopisu v osmém ročníku, kde mají žáci získávat nové poznatky o orgánových soustavách člověka. V textu napěchovaném novými pojmy je pro ně opravdu náročný úkol vybrat důležité pojmy či najít klíčová slova, když část pojmů je pro ně úplně nová.

V tuto chvíli se chuť pracovat s texty „trochu jinak“ potkává s potřebou. Proto začaly vznikat lekce zabývající se například kouřením, balenou a kohoutkovou vodou či dodržováním povolené rychlosti v obci. Využíval jsem k tomu cíle ze čtenářského kontinua⁴, a to i z jiných oblastí, než je porozumění textu, jako například porozumění v kontextech nebo ustálené prvky. Lekce měly u žáků úspěch, bavily i mě, na základě práce s texty vznikala na první pohled velmi zdařilá argumentační psaní. Co víc by si učitel mohl přát?

Když jsem lekci odučil v následujícím školním roce a porovnal žákovské výstupy, které si byly velmi podobné s těmi z loňska, uvědomil jsem si, jak se žáky manipulují. Ano, určitě bylo dobře, že se téměř všichni rozhodli pro kohoutkovou vodu a že dokázali uvést argumenty proč. Mnou vybraný a upravený text jim příliš jinou možnost ani nedal. Dostali se tam, kam jsem je chtěl dostat, jen jsem je nechal si na žádoucí řešení přijít za pomoci textu, což mělo větší efekt, než

kdybych na ně působil v plamenném projevu od tabule. Na jednu stranu: „Wow, to máme jako učitelé moc!“ Na stranu druhou: „Ufff! Jak s tím jako učitel naložím, jak mohu alespoň trochu přispět k tomu, aby nebylo tak snadné žáky jedním vhodně zvoleným článkem ovlivnit? Na internetu i jinde budou přece vystavováni mnoha textům, které budou chtít ovlivnit jejich názor a které je nebudou navádět jen pozitivním směrem.“

Začal jsem proto do hodin nosit k jednomu tématu více textů, se žáky se bavit o záměru autora a pomalu jsme naráželi na to, že rozklíčovat ho v oboru je pro ně o mnoho náročnější než v hodinách českého jazyka. Žáky totiž stálo mnoho úsilí porozumět textu po oborové stránce a to, s jakým záměrem ho autor psal, už bylo nad jejich rozlišovací schopnost. Z pojmů jako „vlečná síť na dně moře“, „tuňáková farma“ a „tah sardinek“ mají moji žáci hlavu zamotanou ještě teď, ale k přemýšlení nad tím, jak a kde byly uloveny ryby, které mají v mrazničce nebo spížirně, a co mohou v ochraně mořských ryb dělat jako spotřebitelé, už je naše společná práce nedovedla.

Je řešením upřednostnit prohlubování čtenářských dovedností žáků před oborovou náročností? Je to cesta k tomu, abychom naučili žáky přemýšlet nad texty, kterým jsou vystavováni nejen ve škole? Bude to cesta k tomu, aby měli sami větší zájem získávat hlubší oborové znalosti, které jim umožní formovat si vlastní postoje k tématu? Aktuálně této myšlence fandím a dávám jí šanci. Nosím do hodin autentické a oborově méně náročné texty, které vyskakují na běžného uživatele internetu. Pro žáky je snazší v nich vyhledávat či porovnávat informace, vysuzovat nové nebo shrnovat. Díky tomu se následně můžeme zaměřovat na náročnější čtenářské dovednosti. V lekci o ochraně žab se na takovém textu například seznamujeme s perexem, zabýváme se rozpoznáváním autorského záměru a diskutujeme o tom, jak rozdílný autorský záměr proměňuje text. A odbočka zpátky k oboru, chceme-li se se žáky takto bavit, je nutné se do textu lekce podívat tolikrát, že bude každý žák odcházet i s tím, co vlastně naše bezocasé obojživelníky ohrožuje a jak jim můžeme pomoci. Úspěch!

⁴ <https://www.kellnerfoundation.cz/pomahame-skolam-k-uspechu/inspirace/ctenarske-kontinuum>

Kdo se se mnou někdy bavil o přírodopisu jako o mém nejoblíbenějším oboru, ten by vám potvrdil, jak moc náročné je pro mě vybrat, co žákům v důsledku práce s texty nebudu moci představit. Rozhodnout se, o kterých tématech se

budeme s texty učit a která upozadíme. Když se však podíváme do tříd, naši žáci potřebují obstát jako kriticky myslící lidé a my máme šanci jim k tomu na příkladech z různých oborů pomoci.

Jaromír Kozák, učitel na ZŠ a MŠ Ostašov v Liberci a pedagogický konzultant Pomáháme školám k úspěchu

Pedagogický rozhovor není výslech

JARMILA KUBÁŇKOVÁ

Někdy si říkám, zda by školám pomohlo, kdybychom měli o jeden jednovětý¹ zákon navíc. Mohl by znít nějak takto: „Učitel má právo vést se žákem pedagogický rozhovor.“ Možná by tím ubyly diskuse na téma „rodič si to nepřeje, tj. já s tím žákem prostě mluvit nebudu“, nicméně „potřeboval bych nějaké tipy, aby se zlepšila atmosféra ve třídě a žáci byli schopni spolupracovat“.

Výše popisovaná situace je poměrně častá – pedagog má dojem, že vůle zákonného zástupce je nadřazena ostatním oprávněným zájmům, takže je nutno ji akceptovat. Tedy se žákem de facto nemluvit bez přítomnosti ostatních žáků a hovořit jen o nejnnutnějších věcech týkajících se organizace výuky a výuky samotné.

V jiných případech učitel již dopředu odmítá se svým žákem hovořit, protože nemá souhlas jeho zákonného zástupce. Pokud je ještě namísto pojmu rozhovor použit pojem výslech², tak se z pedagogů v mžiku stávají policisté a ze žáků svědci, poškození nebo podezřelí. **A v takovou chvíli se mi jediným schůdným řešením zdá být návrat k názvosloví učitel – žák – rozhovor, jelikož se pohybujete ve škole, a na vaši činnost se tak vztahuje školský zákon.**

Mám za to, že **pokud mají učitelé naplnit svou povinnost** „chránit bezpečí a zdraví dítěte, žáka a studenta a předcházet

všem formám rizikového chování ve školách a školských zařízeních“³ **a současně uplatnit svoje práva**, a to

1. „na využívání metod, forem a prostředků dle vlastního uvážení v souladu se zásadami a cíli vzdělávání při přímé vyučovací, výchovné, speciálněpedagogické a pedagogicko-psychologické činnosti“⁴,
2. „aby nebylo do jejich přímé pedagogické činnosti zasahováno v rozporu s právními předpisy“⁵,

nezbývá jim nic jiného než se svými žáky mluvit. Protože jak jinak žáky ochránit, když nevíte, co je tou hrozbou, resp. nevíte toho dost, abyste mohli přijmout účinná opatření?

I pedagogický rozhovor má však svá pravidla, a to s ohledem na cíl. V kontextu práce na Lince pro rodinu a školu 116 000 je cílem obvykle získání informací o tom, zda, resp. proč se

⁵ Viz např. zákon č. 22/1930 Sb., o zásluhách T. G. Masaryka, nebo zákon č. 292/2004 Sb., o zásluhách E. Beneše.

⁶ A to obvykle rodiči, protože je daleko snazší se ohradit vůči výslechu dítěte než rozhovoru dítěte s pedagogem.

⁷ Viz § 22b školského zákona.

⁸ Viz § 22a školského zákona.

⁹ Tamtéž.